

UMELECKÁ LITERATÚRA PRE DETI AKO INTENZIFIKÁTORKA MEDZIGENERAČNÝCH VÄZIEB

MARTA GERMUŠKOVÁ

Abstrakt: *Autorka sa vo svojom príspevku zaoberá potrebou zintenzívnenia citovej a myšlienkovvej medzigeneračnej výmeny, a to prostredníctvom umeleckej literatúry a jej rodinného čítania. Zároveň upozorňuje aj na nenahraditeľnú sociálnu dimenziu pri dotyku s umeleckou literatúrou a jej konkrétnymi žánrami (rozprávka, poézia a iné) i na tvorivosť medzigeneračného interaktívneho kreovania rozprávkového príbehu a formatívnosť tejto aktivity.*

Kľúčové slová: *Umelecká literatúra. Funkcie literatúry. Rodinné čítanie. Medzigeneračný dialóg. Interaktívne rozprávky. Nonsenseové rozprávky. Metarozprávky. Formatívnosť. Tvorivosť čítania. Tvorivosť rozprávania.*

Abstract: *The author of this paper deals with the necessity to intensify the emotional and intergenerational exchange of ideas through literature and its family reading. It also pays attention to the irreplaceable social dimension in its contact with literature and its entire genres (fairy tale, poetry, etc.) as well as the creativity of intergenerational interactive fairy tale and formative aspects of this activity.*

Key words: *Literary work. Functions of the literature. Family reading. Intergenerational dialogue. Interactive stories. Nonsense tales. Meta fairy tales. Formative aspects. Creative reading. Creative narrative.*

Úvod

Svoj príspevok začnem podnetným citátom od spisovateľa Jeana Paula: „Život sa podobá knihe. Blázon listuje v nej letmo, zatiaľ čo múdry rozmýšľa pri čítaní, pretože vie, že ju môže čítať iba raz“.

V súčasnosti sa svet zmieta v globálnej kríze, ktorá popri rôznych prívlastkoch (hospodárska, ekonomická, finančná, morálna, duchovná atď.) má aj strešný atribút hodnotová. Dejiny sveta sú „prehliadkou“ vzostupov i pádov ľudskej civilizácie najmä preto, lebo ľudstvo vždy zabúdalo a zabúda na to, že materiálne nemôže nikdy naplno uspokojiť a harmonizovať dušu človeka, pretože človek je typom homo spiritualis (človek duchovný). Honba za materiálnym bohatstvom ubíja

duchovnú dimenziu človeka a bez povznesenia ducha človek neprežíva šťastný, plnohodnotný život.

Práve kvalitná umelecká literatúra by mala mať aj v súčasnom postmodernom svete – a hlavne v rodine – významné miesto ako médium, ktoré má silné formatívne účinky, ak sa dostane k dieťaťu v pravom čase, teda už v predškolskom období, a to prostredníctvom rodinného čítania. **Rodinné čítanie** sa môže stať nielen základom budovania vzťahu k umeleckej literatúre, ale aj prostriedkom upevňovania vzťahov medzi jednotlivými členmi rodiny. Navyše umelecká literatúra sa môže stať aj medzigeneračnou integrátorkou (rodičovské čítanie, súrodenecké čítanie atď.) a podnecovateľkou medzigeneračných dialógov.

Umelecká literatúra plní niekoľko funkcií, a to informatívnu, formatívnu, rozvíjajúcu (inštrumentálnu), relaxačnú, zábavnú, spoločenskú a estetickú. Najdôležitejšou funkciou umeleckej literatúry je však **funkcia estetická**, pretože práve ona je základom umenia. Podľa P. Valčeka (2000, s. 158) je estetická funkcia literárneho diela „*schopnosť slovesnej štruktúry vyvolať estetické emócie a realizovať svoj zmysel v estetickej komunikácii*“.

Podľa môjho názoru rodinné čítanie sa môže stať nielen základom budovania vzťahu k umeleckej literatúre, ale aj platformou na upevňovanie citových, sociálnych a tvorivých vzťahov medzi jednotlivými členmi rodiny (napr. radosť zo vzájomného vymýšľania rozprávok). Navyše sa múzická literatúra môže stať aj medzigeneračnou integrátorkou (starorodičovské čítanie kníh vnúcatám atď.) a podnecovateľkou medzigeneračných dialógov, ktoré poskytnú dieťaťu pohľad na svet, ktorý je nasvietený dlhoročnými skúsenosťami seniorov a ich porovnávaním sveta minulého i súčasného, čo môže byť pre deti nesmierne prínosné a poučné (napr. **Rozprávky starej matere** od **M. Jančovej**).

Aj v ére digitalizácie je klasická umelecká literatúra (napriek permanentnému podceňovaniu jej významu a dosahu na čitateľa) predsa len prvou „kontakťkou“ s dieťaťom, hoci existujú aj zvukové, digitálne elektronické knižky (e-books, e-knihy, e-čítanie, e-čitateľ). Preto by v súčasnosti malo byť prioritou kultúrne orientovanej spoločnosti stimulovanie detských čitateľov k čítaniu kvalitnej umeleckej literatúry, aby svet techniky a internetizácia nepripravili deti o čaro detstva a nenarušili ich zdravý vývoj pestovaním prílišnej závislosti od médií akéhokoľvek druhu.

Vo svete sa začalo šíriť hnutie „**Zachráňme deťom detstvo!**“. Ak sa chce tento svet zachrániť pred bezbrehým násilím a barbarizáciou, či ignoráciou tradičnej kultúry, musí v prvom rade investovať do citovej výchovy detí a mládeže, a to konkrétne v rodinách, ktoré sú prvými formovateľkami základov kultúrnosti dieťaťa a emocionálnych väzieb medzi rodičmi, starými rodičmi a súrodencami. Tieto rodinné citové putá nemožno až tak naplno pestovať pri aplikácii zvukových knížiek, pretože dieťa si musí literárny text pozorne vypočuť až do konca a nepýtať sa na nič, aby nestratilo nič myšlienky, či príbehu. Pri rodičovskom, starorodičovskom alebo súrodeneckom čítaní môže dieťa kedykoľvek prerušiť čítanie literárneho textu a spýtať sa na čokoľvek. To je absolútna výhoda živého, osobného čítania. Takýto typ čítania možno označiť za interaktívne, či sociálno-komunikačné čítanie. Jeho základom je medzigeneračné primkýnanie a medzigeneračná výmena názorov, emócií, poznania a skúseností.

Najmä posledné dve decéna bezbrehej liberalizácie a globalizácie ukázali a dokázali aj v slovenskom spoločenskom a kultúrnom priestore, že komercionalizácia kultúry a „diktát médií“ pripravili a naďalej pripravujú deti o detstvo a neskôr tínedžerov o tajomstvá dospievania, pretože mediálna detabuizácia všetkého spôsobila to, čo **M. Žilková** (1999) nazýva „kolapsom vekovosti“.

Podľa nášho významného teoretika kultúry **V. Šabíka** (2003, s. 374): „Noví „filozofi detstva“ akceptujú spoločenské zrovnoprávenie detí, mládeže a dospelých ako výsledok sociálneho vývinu, zároveň však radikálne trvajú na zachovaní jedinečnosti tohto obdobia v životnej architektúre každého jednotlivca, jeho hodnôt, ktoré, žiaľ, civilizačný vývin demokratických spoločností odbúrava.“

Mnohé súčasné výskumy čítania a čitateľov avizujú **čitateľské nechutenstvo** detí. Dokonca z dôvodu pracovnej preťaženia rodičov (workoholizmus) evidujú prejavy rezignácie rodiny na aktivity, ktoré predtým rodina saturovala (zapájanie sa rodičov a starých rodičov do čítania a rozprávania rozprávok, príbehov), takže výsledkom neparticipácie rodičov či seniorov na procese čítania, ktorý je v rannej fáze detstva ničím iným nenahraditeľný, je generácia, ktorá sa vyznačuje buď pasivitou, apatiou, acitovosťou a prejavmi konzumistického spôsobu života, alebo, a to je oveľa horšie, šikanovaním rodičov, spolužiakov (zvýšená kriminalita detí a mladistvých), aroganciou, narcizmom a opovrhovaním inými (hlavne v čase puberty), čo deštruuje vzťahy v rodine. Práve z uvedených príčin sa nedosiahne dôležitý cieľ,

a to rozvíjanie citovej, komunikačnej, sociálnej, poznávacej a kritickej inteligencie detí a mládeže.

Detstvo a tínedžerský vek majú však svoje špecifiká. Ak sa nevytvoria podmienky na to, aby sa zabezpečil zdravý vývoj detí a mládeže, komercia, mediálni stratégovia a manipulátori „odvelia“ tieto vekové kategórie do oblastí, ktoré sa časom stávajú problematické nielen pre rodinu, ale aj pre celú spoločnosť (drogy, kriminalita, terorizmus, rasizmus, rôzne druhy závislostí atď.). Súčasné deti a tínedžeri totiž väčšinou prestali pociťovať potrebu uplatňovať princíp selekcie pri kontakte s mediálnymi prostriedkami, a tak neselektívne sledovanie televízie alebo iné druhy závislostí majú nepriaznivé dozvuky v rôznych oblastiach ich života (nedostatok pohybu, ochorenia chrbtice, očné choroby, psychické problémy a pod.).

Napriek častému avizovaniu konca guttenbergovskej éry a akcentovaniu efektov éry elektronických médií Kanadčanom M. McLuhanom sa ukazuje, že prvá éra zďaleka nekončí a zásluhu na tom má aj umelecká literatúra, ktorej šum papiera má oveľa väčšie čaro pre dieťa ako svet zvukových či elektronických kníh (potreba manipulovať s knihou, dotýkať sa jej, ovoniavať ju, vnímať jej farebnosť atď.). Svedčí o tom aj posledná kniha rozhovorov vynikajúceho svetového semiotika a spisovateľa U. Eca, ktorý spolu so slávnym francúzskym scenáristom J. C. Carriérom v publikácii **Knih se je tak nezbavíme** (2010) uvažujú o výhodách a nevýhodách klasického knižného médiá v ére digitalizácie a napriek všetkému mu dávajú šancu na prežitie, pretože kniha podporuje ekológiu duše.

Teoretik umenia **V. Šabík** (2003, s. 198) hovorí o superficitoch umenia aj toto: „V umení sa stretávajú afektívne a kognitívne systémy ľudskej psychiky, v diferencovanej miere sa zúčastňujú na pôsobení jeho artefaktov, čo sa napokon odráža v ich historicky sa meniacich funkciách. Diela umenia recipujeme a akceptujeme až vtedy, ak nás oslovia, zaujmú, do určitej miery uchvátia a fascinujú – ak obstoja v skúške, ktorej ich podrobuje čitateľ, divák, poslucháč – publikum.“

Slovenská literatúra pre deti a mládež má vo svete výborný zvuk, a to nielen vďaka tvorivým spisovateľom, ale aj kvalitným prekladom. Jedným z fascinujúcich slovenských spisovateľov bol aj M. Rúfus, ktorý svojimi Modlitbičkami (1992) a rozšírenými Novými modlitbičkami (1994) a knižkou **Pamätníček. Modlitby za dieťa** (1995) spôsobil to, čo naznačila aj vyššie spomenutá M. Žilková, teda „**kolaps vekovosti**“ alebo lepšie povedané, M. Rúfus bol majstrom slova, kto-

rý bravúrne zvládol fenomén vekovej dvojadresnosti. Jeho Modlitbičky totiž čítajú nielen deti, ale sú rovnako myšlienково a emocionálne podnetné aj pre dospelých.

M. Rúfusa možno označiť za klasika a forsírovateľa trvalých hodnôt, akými sú Boh, láska, rodina, príroda, deti a detstvo. **M. Rúfus** bol podľa môjho názoru umeleckým axiológom, ktorý vedel, že deti, rodina a knižky patria k sebe. Jeho posledná knižka pre deti **Anjeličku, môj strážničku** (2008) je (podobne ako knižka **Modlitbičky**) súborom básní, ktoré majú **spirituálnu dimenziu** a prostredníctvom nich básnik dáva najavo, čo je dôležité pre dieťa už v útľom veku a pre jeho osobné šťastie (rodičia, súrodenci, starí rodičia, príroda – zem, slniečko, hviezdička, jablonka atď.). Obojstranné citové putá vnúčať so starými rodičmi sú o to vzácnejšie, že obidve generácie si uvedomujú krehkosť života v seniorskom veku. Dôkazom toho je nasledujúca báseň.

***Anjeličku, môj strážničku,
opatruj môjho starkého...***

*Na starkého pozor dávaj.
Ale ticho, jemne.
Náš starký si, anjelič môj,
Každú chvíľu zdriemne.*

*Stráž ten jeho krátky sniček.
Starký ti je šibal.
Opatruj ho, môj Strážniček.
Veľmi by mi chýbal.*

Niekoľkonásobné reedície Modlitbičiek sú dôkazom toho, že kniha je nesmierne podnetná na vitalizáciu citových väzieb v rodine. Považujem ju za jednu z najlepších poetických lektúr o rodine. Keďže M. Rúfus bol hlboko veriacim človekom, kresťanom, odrazilo sa to aj v spôsobe jeho umeleckej tvorby. Boh sa stal centrom jeho poetiky, organickou súčasťou jeho tvorby po roku 1989, hoci tieto dimenzie sa dali z jeho tvorby vytušiť aj skôr. Jeho poetiku práve preto možno nazvať **teopoetika** a M. Rúfusa poetom z rodu **poeta sacer** (K. Nandrásky, 2002).

Tmelom medzi rodičmi a deťmi bola vždy **rozprávka** a M. Rúfus jej venoval výnimočnú pozornosť, pretože vedel, že rozprávky boli preňho prvou „školou morálky“ a „školou poézie“ (Poliak, 1978, s. 337). Stretnutie s rozprávkami by preto malo byť súčasťou rodinného čítania a východiskom budovania detskej axiológie. Podľa M. Rúfusa: „*Ludová rozprávka nevznikla tak, ako vznikajú uspávanky: kvôli deťom, aby zaspali. Vznikla ako výpoveď dospelých, adresovaná dospelým, aby sa prebudili. Je v nej teda všetko to, čo existuje v starých textoch: zápas dobra a zla a človekova priam existenčná nevyhnutnosť stáť na strane dobra, pretože zlo je forma zániku, to, čo ohrozuje život. Boli teda a ostávajú ľudové rozprávky školou morálky. Nielen pre deti, ale aj pre dospelých*“ (Poliak, 1978, s. 327).

M. Rúfus umelecky pretavil mnoho rozprávok od P. Dobšinského do veršovanej podoby (Kniha rozprávok, 1975; Sobotné večery, 1979; Rozprávočka veselá, ostaň ešte s nami, 1985; Tiché papradie, 1990; Lupienky z jabloní, 1993). Tvorivosť M. Rúfusa pri transformácii rozprávok z epickej do veršovanej podoby sa prejavila v tom, že ako básnik vedel využiť umenie náznavu, a preto nereprodukoval rozprávkové príbehy v plnom rozsahu, ale vyberal si len kľúčové pasáže rozprávkovej predlohy a tie umelecky kreoval podľa svojho autorského zámeru. Preto často v jeho rozprávkach dochádza nielen k redukcii deja, ale aj k redukcii počtu postáv, úloh, ba dokonca aj k zmenenému finále vo veršovanej rozprávke v porovnaní s rozprávkovým prototextom. Napríklad namiesto pôvodného záveru v Dobšinského rozprávke Červená čiapočka je v Rúfusovej rozprávke **O Červenej čiapočke** otvorený záver.

*Voňavým chodníkom,
vybitým nahladko,
po líke, po lese,
putuje dievčatko.*

*Šero ju neľaká,
vlka sa nebojí.
Vlk sa jej nedotkne:
počúva, postojí,*

*nechá ju ďalej ísť
s tým jasom v srdiečku.*

*Kto by sa odvážil
ublížiť slniečku?*

Táto rozprávka je tiež dôkazom o hĺbke rodinných vzťahov, o potrebe rodinnej potechy, súdržnosti a spolupatričnosti vnučky a starej mamy. M. Rúfus tento vzťah zemocializoval a vypustil z rozprávky to, čo pôsobilo v pôvodnej podobe ako patologický moment (vlk zožral starú mamu).

M. Rúfus pochopil už vo svojom detstve, že rozprávky sú „pupočnou šnúrou“ medzi rodičmi a deťmi, starými rodičmi a vnúčencami. Rozprávkový žáner mal v jeho tvorbe pevné a významné miesto, lebo bol formovateľom pozitívnej rodinnej atmosféry a stimulátorom dialógov o estetických i morálnych kvalitách života. Milan Rúfus bol dvojdomým a výsostne medzigeneračným básnikom. Málokto zo slovenských spisovateľov posilňoval medzigeneračné mosty tak ako on. Nazvala by som ho autentickým a oduševneným medzigeneračným integrátorom. Preto nečudo, že jeho fascinujúcu tvorbu si všimol aj nositeľ Nobelovej ceny za literatúru v roku 2011 **Thomas Transtrómer** zo Švédska, ktorý sa stretol s M. Rúfusom a bol obdivovateľom jeho vzácnnej poézie.

Nesporne zaujímavým a kreatívnym slovenským spisovateľom pre deti je aj **Ján Uličiansky**. Je vyznávačom klasických hodnôt, najmä rodinnej harmónie, ako to zobrazil už v rozprávkovej knižke **Adelka Zvončeková**. Autor sa v spomienkach vrátil do čias detstva a zaspomínal si na chvíle strávené v kruhu rodiny a priateľov. Myslím si, že tieto rozprávky sú zaujímavou lektúrou aj preto, lebo autor v nich zúročil to, čo vyštudoval, teda bábkové divadlo a jeho princípy. V Adelke Zvončekovej dominujú princípy antropomorfizácie a personifikácie, čo je kľúčové nielen pre klasické a moderné rozprávky, ale najmä pre bábkové divadlo, kde sa J. Uličiansky venoval teoreticky i prakticky oživovaniu vecí, pretože komunikácia medzi vecami je podľa uvedeného autora efektívny spôsob pôsobenia na detského čitateľa. Aj tento fakt sa dá využiť pri medzigeneračnom čítaní a ďalšom kreatívnom rozvíjaní prečítaného. Napríklad na základe princípu **homo ludens**, teda že dieťa a v podstate každý človek je hravý, môžu vlastní i starí rodičia vymýšľať v interakcii s deťmi a hračkami, ktoré deti majú k dispozícii, nové rozprávkové príbehy (aj nonsensové, pretože deti pociťujú radosť z alogizmov, nezmyslov), a to na základe antropomorfizácie (oživenia) hračiek rôznymi replikami a dialógmi medzi hrač-

kami. Taký typ rozprávok by som nazvala interaktívne rozprávky. Ich výhodou je to, že dieťa si vyberá hračky do rozprávky, tvorí za ne repliky, komunikačne, myšlienkovy, sociálne i z hľadiska tvorivosti sa rozvíja, čo je mimoriadne dôležité.

Adelka Zvončeková je teda kniha o veciach, kde sa prelína reálne s ireálnym. Spisovateľ v jednotlivých príbehoch oživuje obyčajné predmety: stolička sa vyberie do sveta na vandrovku; piecka komunikuje s rozprávkarom; tašky a kufre sa v úschovni medzi sebou rozprávajú; stôl píše listy; župan klebetí s papučami atď. Komunikačný princíp vo svete vecí sa v rozprávkach J. Uličianskeho paralelizuje so svetom ľudským; veci medzi sebou komunikujú o problémoch tak, ako je to typické pre ľudský svet a deti táto komunikácia má podnecovať k tomu, aby spoznali, čo je v živote správne.

Posolstvo Uličianskeho rozprávok tkvie v akcentácii myšlienky, aby deti mali zmysel pre dobro a milotu a aby sa vedeli slušne správať nielen k sebe, ale aj k svojim rodičom, pretože korektné a harmonické vzťahy sú základom šťastnej rodiny. Knižka J. Uličianskeho Adelka Zvončeková (1981) je veľmi vhodným titulom na rodinné čítanie, pretože akcentuje myšlienku dôležitosti princípu medziosobnej komunikácie aj v narušených vzťahoch, stimuluje reflexie o tom, čo je úcta, pochopenie, porozumenie, potreba empatie a citovej blízkosti. A to sú piliere, na ktorých stojí silná a fungujúca viacgeneračná rodina.

V tejto súvislosti chcem upozorniť aj na ďalší invenčný knižný titul **J. Uličianskeho Kocúr na kolieskových korčuliach**. Ide o krásny príklad tvorivého vťahovania detí do čítania a sveta známych rozprávok, z ktorých vznikajú tvorivou invenciou autora zaujímavé **meta-rozprávky**. Autor generuje príbeh obyčajného chlapca Martina na pozadí (sveto)známych rozprávok a kníh (Kiplingova Kniha džunglí, Exupéryho Malý princ versus Baránok v škatuli, Červená Čiapočka versus Červená šiltovka, Kocúr v čižmách versus Kocúr bez čižiem, Popoluška versus Nová Popoluška, O zlatej rybke versus Martinova zlatá rybka, Carrollova Alice v krajine zázrakov versus Bláznivé stretnutie, Peter Pan versus Snívanie o Krajine-Nekrajine, Andersenov Statočný cínový vojačik a Slávik versus Slávik z čínskeho porcelánu, Smolíček versus Smoliarik, Ilustrovaná Biblia pre deti versus Martinova archa). Ide o aktualizované rozprávky, ktoré sú zakomponované do bežného života rodiny Mlynárovcov. Hlavnou postavou Uličianskeho príbehu je Martin – smoliar, ktorý žije s mamou a otčimom. Martin ho nazýva macochom (slovný novotvar). Pociťuje nedostatok lásky

nielen zo strany otčima, ale aj zo strany vlastnej matky. **Citový deficit** mu aspoň čiastočne nahrádza svojou láskou a oddanosťou jeho **chápavá a obetavá stará mama**. V rodine okrem nej totiž nemá nikto pochopenie pre túžby malého chlapca, najmä pre jeho sen mať doma nejaké zvieratko a kolieskové korčule.

Na Uličianskeho rozprávkovej knižke Kocúr na kolieskových korčuliach je sympatický fakt, že spisovateľ sa usiluje nenásilnou formou upozorňovať na aktuálny **problém škripajúcich rodinných vzťahov**, a to prostredníctvom alúzií na čítanie umeleckej literatúry ako dôležitej životnej potreby a výchovného artefaktu, či prostriedku láskavej komunikácie rodičov a trpezlivých starých rodičov s deťmi, pretože **vzájomné medzigeneračné čítanie** (čítanie dospelých deťom i naopak) je citovo i myšlienkovito obohacujúce a medzigeneračne zblížujúce. Čítanie rozprávok sa v tejto knižke stáva doslova **arteterapiou** na medziosobnú odcudzenosť a citový chlad.

Citové frustrácie Martina Mlynára vyvažuje autor rozprávkového koncipovanej prózy prostredníctvom rozprávkovej postavy kocúra na kolieskach, ktorý sa stáva pre malého a deprimovaného chlapca postavou pomocníka – záchrancu. Objavuje sa totiž vždy vtedy, keď je hlavná detská postava v nebezpečenstve alebo má nejaké problémy. J. Uličiansky kreuje príbeh chlapca tak, aby pomocou rozprávkových postáv zo známych rozprávok (aplikovaných vo funkčnom sujetovom poradí) vytvoril vlastnú (čiastočnú) príbehovú analógiu (Martin ako Smoliarik – Smolíček, či pracovitá (nová) Popoluška atď.), prípadne príbehové modalítity rozprávok (túžba mať zlatú rybku neprináša Martinovi šťastie).

Z kompozičného hľadiska je pre klasickú rozprávku typické šťastné finále a presne taký záver (po rôznych vzťahových peripetiách a obratoch) bol aj primárnym autorským zámerom J. Uličianskeho: „Ludia obľubujú šťastné konce príbehov, a to nielen tých rozprávkových“ (s. 71).

Všetky známe rozprávky poslúžili spisovateľovi na to, aby jeho metarozprávky smerovali nakoniec k vzťahovej katarzii a rodinnej harmónii (motív dúhy – finálne citové zblíženie Martina s otčimom a matkou, splnenie jeho sna dostať kolieskové korčule a mať kocúra). Posledná rozprávka je už svojím kresťansko-symbolickým názvom Martinova archa anticipáciou záchrany všetkého, po čom Martin túžil.

V tejto rozprávkovej knižke čitateľa upúta aj fakt, že autor sa mu priamo prihovára, oslovuje ho, či komentuje situáciu, čo je pre deti

ského čitateľa dôkazom blízkosti a záujmu rozprávkara o dieťa, jeho sny a túžby.

Uvedená knižka však nezostala iba na polceste k detskému čitateľovi. J. Uličiansky totiž vytvoril **žánrovú parafrázu** k svojej knižke v podobe rozprávkovej **hry s pesničkami**, ktorá sa stala tvorivým produktom realizačného tímu v Slovenskom národnom divadle v Bratislave. Okrem toho sa spisovateľ a režisér v jednej osobe pokúsil spolu s tímom realizátorov hry o stretnutia s deťmi, ich rodičmi, starými rodičmi a učiteľkami. To bolo súčasťou ním vytvoreného edukačného projektu **Náš kocúr**. Deti a ďalší potenciálni záujemcovia o dialóg s autorom a hercami sa mohli s nimi kontaktovať aj prostredníctvom elektronickej pošty. Responzia divákov na hru bola mimoriadne dôležitá pre všetkých, ktorí participovali na tomto tvorivom projekte, pretože priniesla množstvo ďalších podnetov na kreovanie pozitívnych medziľudských a rodinných vzťahov. Daný projekt ukázal, že umelecká literatúra má veľkú silu a schopnosť citovo a vzťahovo kultivovať všetkých členov rodiny. Osobitnú pozornosť si zaslúži najmä postava chápacej starej mamy, ktorá ako prvá pochopila potrebu a **podnetnosť čítania** umeleckej literatúry pre dieťa.

To je jeden opis cesty detskej literatúry na javisko, pričom jej autor nenechal nič na náhodu. Myslím si, že Uličianskeho projekt je unikátnym príkladom toho, ako možno v deťoch prebudiť nielen túžbu po čítaní, ale aj po **tvorivom písaní**, hraní a estetizácii rodinných, medziľudských a medzigeneračných vzťahov. Preto nie nadarmo je uvedený rozprávkový príbeh rámcovaný časom Vianoc a Nového roka, teda časom zvýšenej nervozity i senzitivity, časom nových predsavzatí, túžob a cieľov a koncom školského roka, keď za dobré vysvedčenie nakoniec dostane Martin to, po čom túžil.

Uličianskeho pokus približovať sa svojmu čitateľovi a divákovi zároveň je významným počinom v slovenskom literárnom i kultúrnom kontexte.

V porovnaní so subtilnou poetikou J. Uličianskeho je autorská dielňa prozaika **D. Taragela** diametrálne odlišná, pretože stavia na hyperbolizácii istých javov. Hyperbolizuje klasické detské zlozvyky: nechť umývať sa, vŕtanie v nose, prejedanie atď., aby mohol pomocou funkčného arzenálu umeleckých prostriedkov (persifláž, paródia, irónia, sarkazmus) upozorniť na **deficity detského správania**. Postmoderný ráz jeho debutovej knižky **Rozprávky pre neposlušné deti a ich starostlivých rodičov** (1997) vyplýva z kombinácie roz-

právkového žánru a žánrov vecnej literatúry (Oznam o zbere neposlušných detí, Test neposlušnosti, Presvedčovací argumentár, reklama, slovník atď.). Aplikácia uvedených žánrov vecnej literatúry súvisí aj s povolaním D. Taragela ako publicistu a reklamného agenta.

Tradičná téma o neposlušných deťoch a prehnane starostlivých rodičoch sa dostala v danom prípade do netradičných dimenzií prostredníctvom špecifickej autorskej dielne (nonsensovosť, čierny humor, hyperbola), čo vyvolalo veľký záujem čitateľov i kontroverzné reakcie literárnej kritiky. Typické príklady neposlušnosti mestských detí autor spája s reakciami bezradných rodičov. Myslím si, že táto postmoderne kreovaná knižka je výborným nastavením zrkadla súčasnej modernej rodine, ktorá z mnohých dôvodov (presilenosť v práci, časový stres a iné) nezvláda základné body rodinnej výchovy. 14 rozprávok o konfliktoch neposlušných detí s rodičmi je výbornou lektúrou pre obidve zúčastnené strany, aby sa prostredníctvom poetiky nonsensu a rôznych kreácií humoru zamysleli nad sebou a obojstranne hľadali východiská z čoraz väčších výchovných trampôt postmodernejho sveta a života. Je to výborný tip na rodinné čítanie a autokreáciu detí i rodičov v ich rolách, ktorý má ambície zaujať recipientov oveľa viac než vážne generované formatívne rozprávky.

Knižka D. Taragela je reakciou a paródiou na niekdajšiu literárnu produkciu pre deti, ktorá sa vyznačovala moralizátorstvom a utilitárnosťou, čo predstavovalo synonymá estetickej nekvality a nízkej čitateľskej apetencie. D. Taragel ukázal, že humor (aj čierny) je silným formatívnym prostriedkom s katarzným účinkom a práve prostredníctvom neho môžu rodičia a deti reflektovať svoje manká a zbytočnosť „recyklovania“ chýb vo vzájomných vzťahoch.

Zmysel pre humor a vtíp má aj mimoriadne obľúbená a oceňovaná slovenská spisovateľka pre deti **Gabriela Futová**. Už jej prozaický debut **Naša mama je bosorka!** (2000) vyvolal mimoriadne pozitívnu čitateľskú odozvu, pretože prozaička dokázala generovať príbehy bežnej mestskej rodiny, pričom ich ozvláštnila, zdynamizovala a sten-zívňovala prostredníctvom rozkmitu „vejára“ fantázie (aplikuje čarodějnícke rekvizity a javy). Sympatické na autorskej dielni G. Futovej je to, že aj vo svojich ďalších prózach (**Hľadám lepšiu mamu**, 2001; **Nezblázni sa, mamička!**, 2003) zdôrazňuje dôležitosť rodiny, citových väzieb medzi jej členmi, a tak umelecky kreatívnym spôsobom vedie deti k tomu, aby sa zorientovali v pravých hodnotách života (hodnota rodičov a súrodencov) a uvedomili si nenahraditeľnosť všet-

kých, ktorí tvoria rodinu. Reflexie o dôležitosti rodiny pre deti plynúce z čítania Futovej kníh sú zacielené aj na etiku konania a správania sa detí, pričom etické a estetické je v jej prózach vyvážené i preto, lebo autorka dáva prednosť umeleckým prostriedkom (karikatúra, hyperbola), ktoré atakujú didaxiu.

Všetky vyššie uvedené literárne diela vyzdvihujú hodnotu detstva, dobrých medziľudských, medzigeneračných a rodinných vzťahov. Podľa najnovších prieskumov je nevyhnutné posilniť čitateľské stimuly pre dieťa predovšetkým v rodine, pretože práve prostredníctvom nej možno veľmi efektívne vplývať na formovanie hodnotových priorít dieťaťa aj v jeho ďalšom živote a tento silný vplyv si preniesie neskôr aj do jeho vlastnej rodiny. Ak sa teda umelecká literatúra dostane do rodiny, ktorá pozná silu vplyvu umenia na deti, môže „zasiať“ do dieťaťa myšlienky, ktoré ho zorientujú vo svete (nielen literárnych) hodnôt.

Umelecká literatúra má potenciality rozvíjať rozum, cit, empatiu a vôľu svojich čitateľov. Dokáže ich – aj vďaka medzigeneračnému „sieťovaniu“ – pozitívne rozvíjať v zmysle etickom, estetickom, komunikačnom, emocionálnom i axiologickom. Slovesné umenie ako jediné pôsobí v kontexte umení na svojich prijímateľov komplexne, a preto má mať fixné miesto v živote detí a rodičov a v rodinnej výchove vôbec.

Myslím si, že knižnice rôzneho zamerania ako participátorky na procese kontinuálneho rozvíjania čitateľskej apetencie a čitateľskej kultúry by mali využiť všetky metódy a techniky tvorivej dramatiky i ďalšie prostriedky interaktívnej knižničnej komunikácie na to, aby priťahovali do svojho priestoru čoraz väčšie množstvo čitateľov a používateľov, a to od detského čitateľa až po seniorského, znevýhodnených používateľov knižníc nevynímajúc. A spoločnosti sa táto investícia tvorivej energie knižničných pracovníkov niekoľkonásobne vráti v podobe vzdelaných osobností, ktoré budú základom jej ekonomického, sociálneho i kultúrneho progresu.

Záver

Ukazuje sa, že čítanie umeleckej literatúry (slovenskej i svetovej) je obohacujúcim, formatívnym, tvorivým a sociálnym fenoménom, ktorý výrazne participuje na osobnom, komunikačnom, interkultúrnem i humanizačnom sebazdokonaľovaní človeka, na budovaní citlivých, kultivovaných rodinných a medzigeneračných väzieb.

Zoznam bibliografických odkazov

- BALOGOVÁ, Beáta. 2002. *Rozvoj hodnotovej orientácie mládeže*. In Theologos, ISSN 1335- 5570, 2002, roč. 4., č. 2, s. 54-61.
- BALOGOVÁ, Beáta – ŽUMÁROVÁ, Monika. 2009. *Medzigeneračné mosty*. MENTA MEDIA, s. r. o, 112 s. ISBN 978-80-89392-08-7.
- ECO, Umberto. - CARRIÈRE, Jean Claude. 2010. *Knih se jen tak nez bavíme*. Praha : Argo, s. 32. ISBN 978-80-257-0266-6.
- FUTOVÁ, Gabriela. 2004. *Naša mama je bosorka*. Bratislava : Mladé letá, 126 s. ISBN 80-10-00550-9.
- HNÍK, Ondrej. 2007. *Hravá interpretace v hodinách čtení a literární výchovy*. Praha : Nakladatelství H&H, s. 17. ISBN 80-7319-067-2.
- KOMINARECOVÁ, Edita. 2003. Imperatív interkulturálnej komunikácie a cudzie jazyky. In Schola: zborník z 5. medzinárodnej vedeckej konferencie KIPP. Bratislava : Slovenská technická univerzita, s. 93-99. ISBN 80-227-1943-9.
- MAŤOVČÍK, Augustín. et al. 2001. *Slovník slovenských spisovateľov 20. storočia*. Bratislava : Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov; Martin : Slovenská národná knižnica, s. 462. ISBN 80-8061-122-X.
- MIKULA, Valér et al. 1999. *Slovník slovenských spisovateľov*. Praha : Nakladateľstvo LIBRI, 651 s. ISBN 80-85983-56-7.
- NANDRÁSKY, Karol. 2002. *Milan Rúfus – poeta sacer*. Bratislava : Vydavateľstvo Q111, 215 s. ISBN 80-85401-95-9.
- PASTERÁKOVÁ, Lenka. 2007. *Rodina a jej význam pri tvorení hodnôt*. In Sociália: zborník príspevkov z X. roč. vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou. Hradec Králové : Gaudeamus, 2007. ISBN 978-807041-741-6.
- PAVERA, Libor. 2007. *Cestami textů*. Brno : Slavistická společnost Franka Wollmana, s. 65. ISBN 978-80-239-8295-4.
- POLIAK, Ján. 1978. *Rozhovory o literatúre pre mládež*. Bratislava : Mladé letá, s. 337.
- RÚFUS, Milan. 1992. *Modlitbičky*. Bratislava : Mladé letá, 48 s. ISBN 80-06-00389-0.
- RÚFUS, Milan. 2008. *Anjeličku, môj strážničku*. Bratislava : BUVIK, 37s. ISBN 978-80-89028-85-6.
- ŠABÍK, Vincent. 2003. *Diskurzy o estetike*. Bratislava : Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, s. 198 a 374. ISBN 80-8061-105-X.
- TARAGEL, Dušan. 2010. *Rozprávky pre neposlušné deti (a ich starostlivých rodičov)*. Bratislava : Slovart, 176 s. ISBN 9788080855093.
- ULIČIANSKÝ, Ján. 2007. *Kocúr na kolieskových korčuľiach*. Bratislava : Perfekt, 88 s. ISBN 80-8046-325-5.
- VALČEK, Peter. 2000. *Slovník literárnej teórie*. Bratislava : Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, s. 158. ISBN 80-8061-121-1.

ŽILKOVÁ, Marta. 1999. *Dieťa v kontexte postmodernity*. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa, s. 9. ISBN 80-8050-223-4.

✉ **Doc. PhDr. Marta Germušková, CSc.**
Katedra knižničných a informačných štúdií
Inštitút slovakistiky, masmediálnych a knižničných štúdií
Filozofická fakulta PU v Prešove
Ul. 17. novembra 1, 081 16 Prešov
E-mail: germuskova.marta@gmail.com